

UNDERSÖKNING AV VARGENS BYTESVAL:

Välvärda renar oftast vargens mål

Av Rune B Samuelsson

■ De senaste årtiondena har vargdebatten varit livlig inom hela dess utbredningsområde. Vargen har dock alltid rönt stort intresse och i alla tider varit det förföljda rovdjuret, därför att den i större utsträckning än de övriga nordliga större rovdjuren hamnat på kollisionkurs med människan.

Vargen är det rovdjur som alltid varit det hårdaste gisslet för hemdjur och tamren. Så länge människan har idkat boskapsskötsel har hon i vargen sett sin svurne fiende och också tagit varje tillfälle i akt att förgöra sin konkurrent. Det har även lyckats i de flesta tätare bebyggda områdena.

Men ännu finns vargen i oöbrutna stammar över nästan hela Sovjet och stora delar av Nordamerika. Hos oss fann den sin sista fristad längst uppe i norr. Fast vargen är ett typiskt skogsdjur, så blev dess tillflyktsort fjällen.

Men inte ens i fjällvärlden fanns det plats för vargen, för där fanns tamrenarna. Tamrenen och vargen är en omöjlig kombination. Den har inte existerat annat än några århundraden och djuren har följaktligen inte hunnit bli anpassade till varandra. Därför ser renskötarna med oblidat ögon att vargen uppehåller sig i närheten av renhjorden.

Flertalet vargforskare liksom miljöaktivisterna har i sin propaganda försökt få till stånd en omvärdering av vargens roll. Man har velat se den som naturens "hälsovårdspolis", som håller efter sjuka, utmärklade och skadade djur.

Renskötarna liksom övriga människor som lever nära vargen har alltid haft en annan uppfattning. De har gjort gällande att vargen liksom övriga rovdjur i första hand väljer bytesdjur med högt näringsvärde. Den uppfattningen har varit lika över hela det cirkumpolära området.

Det finns forskare som angripit problemet seriöst för att utröna hur vargens bytesdjur verkligen är beskaffade. En del av dessa resultat är smått sensationella, men intressanta och nödvändiga i den fortsatta debatten om vargens berättigande inom renbetesområdena.

Bl a är det påvisat att en 110 kilos rentjur i början av september har ungefär 20 procent fett och 45 procent kött samt har totalt ett kalorivärde som motsvarar ett mansbehov för två och en halv månad.

Efter brunsten har vikten gått ner och vid årsskiftet är förlusten uppe i ca 20 kg. Denna minskning är uteslutande en fettförlust. Köttmängden är fortfarande i stort sett samma, men det totala energivärdet i renen har sjunkit med 80 procent och motsvarar nu endast ett mansbehov för 15 dagar. Det mesta fettet som nu finns i renen är koncentrerat till benmärgen.

Man har också upptäckt att hjortdjurens kondition kan mätas genom benmärgsfettet. När värdet är kring 10 procent är djuret helt utmärkladt och svältöden är nära förestående.

Sedan en tid tillbaka har metoden använts bl a i Alaska, för att utröna hjortdjurens dödsorsaker. Man har då konstaterat att åtminstone Alaskavargen inte dödar utmärklade renar. Samtliga vargdödade vuxna renar hade en benmärgsfetthalt i medeltal om 70 procent. Ingen var ens i närheten av den kritiska gränsen om 10 procent. Kalvarna har normalt betydligt lägre fetthalt än de vuxna djuren. De vargrivna kalvarna hade i medeltal ett benmärgsfett om 22 procent.

Att predatorerna tar bytesdjur med högt näringsvärde är en del av samspelet i naturen. Motsatsen skulle innebära ett slöseri med liv, som vintertid skulle tära för mycket på avelskapitalet. Skulle rovdjuren livnära sig på utmagrade och därmed försvagade djur, skulle antalet bytesdjur behöva ökas flerfaldigt. Detta skulle leda till obalans och en numerär nergång av bytesdjuren. Den onda cirkeln skulle slutligen leda till utrotning av såväl bytesdjur som predatorer.

Naturlagarna är dock så beskaffade att de sörjer för arternas fortbestånd och den bästa möjliga hushållningen av såväl energi som liv. Därför är det naturligt att vargen tar renar som är i god kondition. I annat fall vore inom vargområdena de brunstande hanrenarnas saga tämligen kort. □

Renskötar- nas nöd- vämsrätt förstärks?

Av Rune B Samuelsson

■ Bodens tingsrätt meddelade den 5 mars 1981 en dom om samernas nödvärnsrätt att fredda sina renar mot hotande rovdjur. Denna väntas få stor principiell betydelse.

Åtalet gällde spårning av varg med snöskoter. Den skedde vid Suorvajaure i närheten av Akkamassivet i mars 1980. Samerna hade ett tusental renar samlade i området. Den 4 mars angreps renhjorden av en varg - förmodligen samma djur som beskrevs i JoF nr 4/80. Vargen dödade några renar och skingrade resten av hjorden till tre flockar.

Två renskötare spårade vargen per snöskoter i ett par mil, för att försöka få den att lämna renarna och söka andra trakter. Det var inte fråga om hetsjakt, eftersom samerna aldrig hade ögonkontakt med vargen. Dessutom var de obehäpnade.

Naturvårdsverkets vargspårare, Erik Isaksson, upptäckte samernas motningsförsök, vilket ledde till en omfattande polisutredning och så småningom åtal.

I TINGSRÄTTENS DOM- SKÅL SÅGS BL A:

● Utredningen visar att vargen inom och i närheten av det aktuella betesområdet utgjort ett allvarligt hot mot den renhjord de åtalade bevakade och som de för sitt uppehälle varit beroende av.

● En avvägning av de intressen som kränkts genom den av de tilltalade medgivna skoterfärden efter vargen och deras egna intressen av att freda renarna leder till att gärningen framstår som försvarlig.

● De bör därför jämlikt 24:e kapitlet fjärde paragrafen i brottsbalken inte åläggas ansvar i målet.

Nödvärnsrätt urgammal hävd

Domslutet är tveklöst av stort intresse. Det visar också att den vargdebatt vi haft det senaste årtiondet inte varit betydelslös. Snarare har den förändrat inställningen till renskötsel contra rovdjur och ökat förståelsen för samernas rennäring.

Många miljöidealister kommer att uppfatta domen som ett slag under bältet. Ännu råder uppfattningen om att vargen m fl rovdjur inom renbeteslanden är en angelägenhet som inte angår renskötarna.

Det torde vara en självklar rättighet för den näringsidkande renskötaren eller hemdjursägaren att freda sina djur mot anfall från rovdjur.

Nödvärnsrätten har alltid funnits och har varit djupt förankrad i den nordiska rättsuppfattningen. Det är först under 1900-talet som den rätten på allvar ifrågasatts.

Problemet med vargen och de övriga stora rovdjuren som inkräktar och försvårar en näring, måste lösas på annat sätt än med makt och genom rigorös övervakning. Därtill är de nordliga ödemarkerna alltför vidsträckta och den nyvaknade självkänslan om den moraliska rätten hos näringsutövarna för stor.

På sikt kan problemet lösas enbart genom uppgörelser som accepteras av samtliga parter.

Huruvida målet kommer att föras till högre instans är ännu oklart. □

Vargen har ingen framtid i norra Sverige. Detta faktum inser man nu inom Naturvårdsverket och har gett upp hoppet om att kunna bevara den lilla spillra som finns kvar av vargen i norr. Konfrontationerna mellan rennäringen och vargen blir alltför hårda och alla försök att rädda vargen i norr är meningslösa.

Naturvårdsverkets rovdjursexpert Anders Bjärvall medger för JoF att vargen sannolikt har de största möjligheterna att överleva i skogsområdena längre söderut i Sverige. Hoppet står då självfallet till den varg som finns i Värmland och som sannolikt kan ha några stamfränder på norska sidan i Trysil. Det är här som den sista spillran av vår svenska varg kan bevaras. Om inte rovdjurshatet driver bort vargen även härifrån.

– Vad vi vet nu så är Värmlandsvargen ganska ensam. Vi har inga belegg för att det finns mer än en varg i de här skogarna och det utgör ingen trygghet för att vargen skall överleva i framtiden. Det behövs minst en hona i området, om vi skall kunna hoppas på en förnying, säger Anders Bjärvall.

De spårningar som Naturvårdsverkets spårare Erik Isaksson gjort denna vinter i Värmland visar att det är en ensam hanne som strövar omkring i norra Värmland. Ingen hona har uppehållit sig i trakten på hela vintern och det är också osannolikt att det finns någon varghona på norska sidan.

– Skall vi ha vargen kvar i Sverige har vi bara ett alternativ: Att plantera in en hona i Värmland, och hoppas på att hon träffar hannen och att de parar sig, anser Anders Bjärvall.

En vildfångad hona

Den hona som skulle utplanteras skulle inte vara någon djurparksvarg. Det är istället bättre att skaffa en vildfångad hona i västra Ryssland och förse denna med en radiosändare, innan hon släpps i Värmland.

– Arrangemangen är komplicerade och kan självfallet inte göras annat än med befolkningens stöd. Inplantering av varg är en känslig fråga och vi måste ha stödet hos ortsborna om det skall kunna genomföras.

Anders Bjärvall betonar att man här i Värmland har mycket goda förutsättningar att lyckas med ett sådant projekt, eftersom man haft varg i vilt tillstånd i skogarna många år och inte funnit några stora nackdelar.

Utplanteringen av en rysk varghona med radiosändare skulle självfallet bli ett intressant försök, eftersom man då skulle ha möjligheter att kontinuerligt följa vargen.

– Här har vi då möjligheten att följa vargen dygnet runt och kan registrera alla rörelser. Vi kan också se om vargen stannar kvar inom området. Går något snett har vi också möjligheter att snabbt ingripa.

Anders Bjärvall är övertygad om att vargen i Sverige går mot sin utrotning ganska snart om inget görs. I norr är nästan alla vargar borta, trots att man där hade en stor invandring

De värmländska skogarna vargens sista chans, men då måste man komma till tals med nej-sägarna

Av Per-Olof Lönnroth

Den ensamma värmlandsvargen kan bli räddningen för vargen i Sverige. Det står klart sedan man vid Naturvårdsverket gett upp hoppet om att kunna ha en livskraftig vargstam i norra Sverige. Kombinationen rennäring och varg går inte ihop. Det inser man nu och då står hoppet till vargen i Värmland. Här i de stora skogsområdena kan vargen överleva. Men motståndet är stort. En omröstning i Värmland visade på ett kompakt motstånd.

VARGENS SISTA CHANS?

forts. från föreg. sida

1977 och en föryngring 1978. Jakten på vargen där är så intensiv att den inte har någon framtid. Räddningen skulle då vara den ensamma hanne som strövar omkring i Värmlands-skogarna.

Hårt lokalt motstånd

Men även här är moståndet till varg intensivt. Under våren hölls ett informationsmöte i Torsby, där Anders Bjärvall och spåraren Erik Isaksson var närvarande. Många hårda ord fälldes över vargen och det var många som uttalade sig mot en inplantering.

Sedan dess har även en omröstning skett i Nya Wermlands-Tidningen om inplantering av varg. Det blev en förkrossande majoritet för nej-sidan. Av de 8 500 rösterna var 7 200 nej-röster.

Vad kan du dra för slutsatser av detta, frågade vi Anders Bjärvall?

– Först blev jag besviken, men i efterhand har jag hört på vilket sätt omröstningen gick till och då tar jag inte så allvarligt på den. Under kampanjen gick folk omkring i stugorna med listor och skrämde folk med gamla varghistorier. Den metoden är inte riktig.

Efterlyser saklig debatt

Anders Bjärvall efterlyser en saklig debatt om vargen och den är svår att föra så länge gamla sägner cirkulerar om vargen och dess framfart förr i världen. Han pekar på vad den ensamma hanne som funnits i Värmland gjort under de senaste åren:

– Visst har den dödat några älgar, men det har liten betydelse i ett område där det är gott om älg. Sannolikt skulle några av de här älgarna ha dött ändå, eftersom de förmodligen var svaga, när vargen stötte på dem.

Vad som är största problemet med varg i skogarna kan vara för de som har tamboskap på lösdrift. Men detta förekommer nästan inte i de här områdena, anser Anders Bjärvall och därför hoppas han fortfarande på att kunna rädda vargen här. □

■ Erik Isaksson från Jokkmokk är fältbiologen som fått ett ovanligt jobb: Att spåra varg åt Naturvårdsverket.

I fyra år har han ägnat sig åt den uppgiften. Senaste vintern har han spårat Värmlandsvargen under dennes vandringar i norra och mellersta Värmland. Ett tufft jobb, som kräver kunskaper, god kondition och uthållighet.

Vinterns spårning gav också många intressanta svar. Kanske finns det bara en enda varg i gränsområdet Trysil-Värmland?

Värmlandsvargen har kartlagts denna vinter. Vandringarna genom skogsområdena i norra och mellersta Värmland har följts av Erik Isaksson. Med hjälp av skidor och pulsande i djup snö har han följt vargen på behörigt avstånd. Det blev en intressant spårning, avslöjar Erik Isaksson för JoF.

– Men det var betydligt jobbigare här än uppe i Norrland. Här är det så besvärlig terräng, att man inte ens kan åka skidor inom en del områden. Uppe i norr kan man åka snöskoter långa sträckor, det är uteslutet här.

Vargen som strövat omkring i Värmland denna vinter är en hanne och han har varit ensam. De uppgifter som i slutet av april talade om att två vargar varit synliga i östra delen av länet, har inte kunnat bekräftas.

– Vad jag med bestämdhet kan säga är att det handlar om en enda varg. Jag började spåra honom i Rörbäcksnäs i januari och sedan har vi följt honom så länge det varit spårnö. Han har hållit till i norra delen av länet och stundtals även dragit sig längre sydväst mot norska gränsen. Vargen har nästan in-

NATURVÅRDSVERKETS VARGSPÅRARE

Den ensamma Värmlandsvargen specialist på älg

te lämnat Sverige någon gång. Möjligtvis bara en kort sväng in på norska sidan.

Vad som förbryllat Erik Isaksson under den här tiden är uppgifterna om att det skulle finnas så många vargar på norska sidan i Trysil.

– Var finns alla dessa vargar? Det skulle ju finnas mellan 6 och 10 djur där inne och jag har inte sett ett enda spår av dessa. Någon av dem borde ju söka sig över till svenska sidan, precis som den här hannen gjort.

Erik Isaksson är tvivlande till uppgiften om att det verkligen finns så många vargar i Norge. Han är beredd att skriva under på sin slutsats att det bara finns en enda varg här i gränsområdet. Och den håller till i Värmland.

– Hela tiden har vargen hållit sig inom länet, med några avstickare till Dalarna i öster och norr. Här finns också mat så att det räcker, eftersom det är så gott om älgar.

Erik Isaksson konstaterar också att Värmlandsvargen blivit specialist på att ta älgar:

– Han är duktig på att dräpa älg. Faktiskt bättre än vad man kan tro efter de vargar jag följt tidigare. Under mina spårningar har jag hittat 12 älgar som vargen slagit. I regel har han ätit upp det mesta. Normalt återvänder också vargen till sin slagna älg och äter allt som går.

Vid ett tillfälle stannade vargen kvar 18 dygn vid en älg. Han gick bara undan och vilade sig mellan målen. Det anser Erik Isaksson styrker uppfattningen att vargen inte är någon marodör i markerna. Störs han inte av människan så tar den tillvara sitt byte väl.

Främst är det älg som står på vargens matsedel. Men han har faktiskt vid ett tillfälle i Rörbäcksnäs slagit ett rådjur. Men förklaringen till att det inte blir fler rådjur tror Erik Isaksson är att rådjuren helst håller sig runt bebyggelsen. Vargen håller mest till i de stora sammanhängande skogsområdena.

När den är på vandring kan den dock stryka förbi någon by och det är dessa vandringar som folk kan bevittna ibland. Men nu verkar det som om den största nyfikenheten lagt sig omkring vargen i länet. Folk brukar bara kliva ur bilen och studera spåren intill vägen.

Planer finns nu om att spårningarna i Värmland skall fortsätta även nästa vinter. Värmlandsvargen är intressant. □